

ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ
ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
1988

BULLETIN
De la Société Historique et Ethnologique de la Grèce
Volume XXXI, 1988

ΑΘΗΝΑΙ 1988

ΒΙΒΛ. ΕΠΟΥ. Α.2633

de Georg-Ludwig von Maurer (1790-1872), *Das Griechische Volk*, à Heidelberg en 1835.

Les traductions italiennes sont les suivantes: une manuscrite par le Consul Général du Vatican à Corfou, le Marquis Carlo de Ribas-Pieri, faite en 1822 et une seconde, due au Grec Mario Pieri, parue, en 1825.

Il faut noter que toutes ces traductions, ainsi que les précédentes, avaient soit un but très concret soit bien complétaient l'histoire de ce nouvel État Grec (Janvier 1822) qui se trouvait en guerre contre l'Empire Ottoman, assuraient le fait indéniable que cet État s'était constitué en République par la volonté unanime de ses représentants élus, convoqués en Assemblée Constituante, une République fondée sur une Constitution, base de sa légalité intérieure et internationale, de son organisation politique et de la distinction des pouvoirs.

L'auteur se réserve d'exposer ses Conclusions et remarques sur les deux séries de traductions déjà présentées en un article final, où seront examinés les raisons et les résultats des éditions susmentionnées.

55432

ΝΕΟΤΕΡΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ DUTRÔNE

«περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας μέχρι
τοῦ πρώτου ἔτους ἀρχῆς τοῦ Καποδίστρια»

Εἶναι γνωστὸ τὸ βαθύτερο ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰωάν. Καποδίστρια, γιὰ τὴν παιδεία ἤδη ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια. Δὲν εἶχε κλείσει τὰ 30 του χρόνια ὅταν τὸ 1806 ὑπέβαλε στὴν Ἰόνιο Γερουσία¹ τὸ πρόγραμμα τῆς λειτουργίας τῶν κοινῶν σχολείων», ἀναλαμβάνοντας τὸ τεράστιο θέμα τῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς παιδείας στὰ ἐπτάνησα. Τὸ ζῆλο καὶ τὴν πίστη του στὴν ἀνάγκη τῆς διαπαιδαγώγησης τῆς νεολαίας τῆς χώρας του, διατήρησε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ του δράση σημάδεψε ὄχι μόνον τὰ χρόνια τῆς νιότης του, ἀλλὰ ὀλόκληρη τὴν πολιτικὴ του σταδιοδρομία. Σὰν Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου δὲν σταμάτησε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας σὲ σχολεῖα καὶ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης καὶ δὲν εἶναι λίγοι οἱ Ἕλληνες ποὺ σπούδασαν μὲ ἔξοδά του στὴν Ἰταλία, τὴ Γαλλία καὶ ἄλλοι².

Τὸ 1813 ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος τὸν ἔστειλε στὴν Ἑλβετία γιὰ νὰ μελετήσει τὸ διακανονισμὸ τῶν προβλημάτων τῆς χώρας, τὴν εἰρήνευση καὶ ἐνοποίησή της, ἀποστολὴ ποὺ ὁ Καποδίστριας πέτυχε ἀπόλυτα, δὲν ἔχασε ὅμως καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ μελετήσει ἀπὸ κοντὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῆς χώρας κοντὰ στὸ μαθητὴ τοῦ Pestalozzi, Em. Fellenberg, καὶ νὰ ἐμβαθύνει στὶς νεότερες παιδαγωγικὲς ἀπόψεις τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι γνωστὸ τὸ ὑπόμνημα ποὺ ἔστειλε στὸν Τσάρο τὸ 1814 σχετικὰ μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Fellenberg στὸ Hofwyl³ ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἑλβετὸ παιδαγωγό.

1. Ἑλένης Κούκου Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία (1803-1822) Α'. Ἡ φιλόμουςος Ἐταιρεία τῆς Βιέννης. Ἀθήνα 1986², σσ- 1-5.

2. Ἑλένης Κούκου Ἰωάννης Καποδίστριας. Ὁ ἄνθρωπος - Ὁ Διπλωμάτης 1880-1828 Ἀθήνα 1978, σσ. 267-325.

3. Rapport présenté à sa magesté l'empereur Alaxandre par S Ex. M. Le compte de capo-D'istria sur les établissements de M. Fellenberg à Hofwyl, en octobre 1814 Genève - Paris 1817. Τὸ ὑπόμνημα ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπιστολὴ

Το μεγάλο του πάθος για την παιδεία τόν βοηθοῦσε νὰ βρίσκει πάντοτε χρόνο παρ' ἕλες τὶς τεράστιές του εὐθύνες, νὰ ἐνημερώνεται γιὰ κάθε νεώτερη ἐκπαιδευτικὴ μέθοδο. «Παρηγοροῦσι δὲ μάλιστα τὰς πικρίας τοῦ τεθλιμμένου βίου μου αἱ θαυμασταὶ πρόοδοι τῶν μαθητῶν ὄλων ἡμῶν τῶν σχολείων...» γράφει ὁ ἴδιος λίγο πρὶν δολοφονηθεῖ⁴.

Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ ἀπὸ τὶς πρῶτες κι' ὅλας μέρες ποὺ ἀναλαμβάνει τὴν διακυβέρνηση τῆς χώρας νὰ ἀσχοληθεῖ οὐσιαστικὰ καὶ προσωπικὰ μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ἐκπαίδευσης εἰδικώτερα καὶ τὴν διαμόρφωση τῆς παιδείας τῶν πολιτῶν γενικώτερα⁵.

Ταυτόχρονα σχεδὸν μὲ τὸν Καποδίστρια φθάνει στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ γνωστοῦ Ἑλβετοῦ φιλέλληνα καὶ στενοῦ φίλου τοῦ Κυβερνήτη Eynard⁶, ὁ γάλλος νομικὸς Dutrône μὲ σκοπὸ νὰ βοηθήσει στὴν ὀργάνωση τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν⁷.

Στὰ φύλλα τῆς Γεν. Ἐφημερίδας ὑπ' ἀρ. 92 καὶ 93 τοῦ 1828, δημοσιεύεται ἔκθεση γιὰ τὴν κατάσταση τῆς παιδείας μέχρι τὸν πρῶτο χρόνο τῆς διακυβέρνησης τῆς χώρας ἀπὸ τὸν Καποδίστρια. Συντάκτης τῆς ἔκθεσης αὐτῆς, ποὺ ὑπογράφει ὡς «D...e», εἶναι ὁ γάλλος Dutrône, νομοδιδάσκαλος, λοχαγὸς τῶν ἐπιτελῶν καὶ στὴ συνέχεια ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος τοῦ Καποδίστρια⁸.

τοῦ Καποδίστρια μὲ ἡμ. 13/4/1816 πρὸς τὸν Fellenberg «Ἡ ἔκθεσή σας, ἡ δὴθεν δική μου» εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Fellenberg ἀλλὰ γιὰ λόγους πολιτικῆς θεωρήθηκε προτιμότερο νὰ ἐμφανιστεῖ ὡς ἀναφορὰ τοῦ Καποδίστρια. Γρ. Δάφνη, Ἰωάννης Α. Καποδίστριας ἡ γένεση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Αθήνα 1975 σ. 639.

4. Ἐπιστολὴ Ἰωάν. Καποδίστρια πρὸς Eynard. Ἰωάν. Καποδίστρια *Correspondance contenant les lettres diplomatiques, administratives et particulieres déruis le 20 Avril 1827 jusqu'au 9 Oct. 1831* par E Bétant. ἑλλην. μετάφρασις ὑπὸ Μ. Γ. Σχινᾶ Ἀθήνα 1841-1843, τόμος Δ, σ. 109.

5. Ἐλένης Κούγκου Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία (1827-1832) Β' : Τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῆς Αἴγινας, Ἀθήνα 1972, σ. 13.

6. Ἐλένης Κούγκου Ἰωάννης Γαβριήλ Ἐυνάρδος ὁ φίλος τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1963. Μνήμη Ἰωάννη Γαβριήλ Ἐυνάρδου 1775-1863 Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδας Ἀθήνα 1977.

7. Γιὰ μία διετία ἡ συνεργασία Καποδίστρια Dutrône ἦταν πετυχημένη. Ἀργότερα ὁ Dutrône ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὶς κομματικὲς διαφορὲς ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνώθηκε μὲ τὸ Γαλλικὸ κόμμα. Τὸ 1831 γύρισε στὸ Παρίσι ὅπου καὶ διέβαλλε τὴν Καποδιστριακὴ διοίκηση ὡς ἀπολυταρχικὴ. Δέσποινας Θεμελῆ-Κατηφόρη Τὸ Γαλλικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλλάδα στὴν περίοδο τοῦ Καποδίστρια 1828-1831, Ἀθήνα 1985, σ. 132.

8. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1829 μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 46 διάταγμα ὁ Dutrône ὀρίζεται μαζὶ μὲ τοὺς Ἰω. Κοκκίνω καὶ Ν. Νικητόπουλο μέλος τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς μὲ

Ἡ ἔκθεση τοῦ Dutrône, καὶ οἱ δύο ἐκθέσεις τοῦ Ν. Χρυσόγελου, Γραμματέα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδευσεως, ὅπου καταγράφονται τὰ σχολεῖα ποὺ λειτούργησαν στὴ χώρα μέχρι τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1830 καὶ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1831⁹ ἀντίστοιχα, ἀποτελοῦν σημαντικότερες πηγὲς γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς ἐκπαίδευσης, τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἡ ἔκθεση τοῦ Dutrône ἀναφέρει ἀναλυτικὰ τὴν κατάσταση τῆς ἐκπαίδευσης στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ συγκεκριμένα στὴν Αἴγινα, Ὑδρα, Κίμωλο, Μῆλο, Νάξο, Πάρο, Πόρο, Σαντορίνη, Σκόπελο, Σέριφο, Σίφνο, Σίκινο, Σκιαθό, Σκύρο, Σπέτσες, Θερμιά (Κύθνο) καὶ Ζέα (Κέα-Τζιά)¹⁰.

Ἡ περιοδεία ἔγινε μετὰ ἀπὸ διαταγὴ τοῦ Κυβερνήτη τὸ Μάρτιο καὶ Ἀπρίλιο τοῦ 1828.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἔκθεση, τὴν πρώτη Μαΐου 1828 λειτούργοῦσαν στὰ νησιά 92 σχολεῖα μὲ 2.333 μαθητές. Ἀπὸ αὐτὰ 13 ὑπῆρχαν ἤδη ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, 57 εἶχαν ἰδρυθεῖ στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνα (Μάρτιος 21 - Ἰούνιος 28) καὶ 22 μετὰ τὴν ἀφίξη τοῦ Κυβερνήτη στὴν Ἑλλάδα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἀκολουθοῦσαν τὴν παλιὰ ἐκπαιδευτικὴ μέθοδο καὶ μόνο 27 τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ¹¹ ποὺ εἶχε ὀρίσθει ὡς ἐπίσημη μέθοδος διδασκαλίας τόσο ἀπὸ τὴν Πελοποννησιακὴ Γερουσία τὸ 1822¹² ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση τοῦ Ἄστρους τὸ

ἔργο τὴν ἀναθεώρηση τῶν ἡδὴ μεταφρασμένων πινάκων καὶ βιβλίων τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων καὶ τὴν ὑποβολὴ σχετικῆς ἔκθεσης πρὸς τὴν Κυβέρνηση μὲ τὶς παρατηρήσεις τοὺς πάνω στὸ θέμα αὐτό.

9. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος φ. 21/1830, Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος Παρ/μα ἀρ. 13/1831. Αἰγινιαία Ἐφημερὶς 1831, σ. 46.

10. Στοιχεῖα γιὰ τὰ σχολεῖα τῶν νησιῶν Σύρου, Πάρου, Νάξου, Τήνου, Μήλου, Σίφνου, Ἀνδρου καὶ Μυκόνου στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνα μᾶς δίνουν οἱ πρὸς τὸ βουλευτικὸ σῶμα ἀναφορὲς τοῦ ἐφόρου τῆς παιδείας Γρηγορίου Κωνσταντᾶ. — Θεοδ. Κ. Σπεράντσα «Ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς ὡς ἔφορος παιδείας ἀνὰ τὰς Κυκλάδας», ἀνάτυπο Ἐπετ. τῆς Ἐταιρ. Κυκλαδικῶν Μελετῶν Ἐπετηρὶς τῆς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, τόμος Α' Ἀθήνα 1960.

11. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ποὺ ξεκίνησε μὲ καθαρὰ φιλανθρωπικὸ χαρακτῆρα, θεωρεῖτο τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὡς τὸ πιὸ σημαντικό ὄπλο γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς τυραννίας, τὴν καταπίεση τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ τὴν διάδοση τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ ὅτι ταχύτατα υἱοθετήθηκε καὶ ὑποστηρίχθηκε καὶ ἀπὸ τοὺς λόγιους Ἕλληνες, ὅπως ὁ Κοραΐς, ὁ Κούμας, ὁ Κλεόβουλος κ.λ....

12. Προκήρυξη τῆς 27 Ἀπριλίου 1822. Ἀπ. Δασκαλάκη Κείμενα - Πηγαι

1823¹³. Διατηρώντας πάντα τὸ διαχωρισμὸ τῶν τριῶν περιόδων, τουρκικὴ κατοχὴ, περίοδος ἀγώνα καὶ Καποδιστριακὴ περίοδος, ὁ Dutrône ἀναφέρεται ἐπίσης στὰ διδασκόμενα μαθήματα¹⁴, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ἡλικία τῶν μαθητῶν.

Ἡ ἔκθεση μετὰ ἀπὸ παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα τοῦ Dutrône σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὸν χρόνον ἵδρυσης τῶν σχολείων, τὴν ἡλικία τῶν μαθητῶν, τοὺς λόγους εἰσαγωγῆς τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς κτλ. σὲ σχέση μὲ τὶς τρεῖς χρονικὲς περιόδους ποὺ προαναφέραμε, κλίνει μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι μὲ τὶς νέες συνθήκες ποὺ ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν τρίτην περίοδο, οἱ πολῖτες τῆς ἐλευθέρης Ἑλλάδας, θὰ φθάσουν γρήγορα στὴ στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ θὰ στεριώσῃ τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος τους. Σὲ σχετικὴ ἔρευνα στὸ Καποδιστριακὸ ἀρχεῖο Α τοῦ ἀρχείου τῆς Ἰονίου Πολιτείας στὴν Κέρκυρα ἐπισημάνθηκε, ἐπιστολῇ¹⁵ τοῦ Dutrône πρὸς τὸν Κυβερνήτη μὲ ἡμερομηνία, Σπέτσες 8 Μαρτίου 1828 καὶ φυλλάδιον 18 σελίδων¹⁶ ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ὕλη ποὺ πάνω της στηρίχθη ὁ Dutrône γιὰ νὰ συντάξῃ τὴν ἔκθεσίν του. Τὰ δύο κείμενα εἶναι γραμμένα γαλλικὰ καὶ ἀπ' ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω ἀνέκδοτα. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει σταλεῖ ἀπὸ τὶς Σπέτσες καὶ φανερώνει τὸ πνεῦμα κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγινε ἡ περιοδεία τοῦ Dutrône. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ αὐτὴν ὁ Κυβερνήτης εἶχε δώσει σαφεῖς ἐντολὰς πρὸς τὸν Dutrône νὰ μὴν δώσει πολιτικὴ χρειά στὴν ἀποστολὴ του.

Ὁ γάλλος νομικὸς ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσει τὴν περιοδεία του ἀπὸ τὴν

τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Σειρὰ τρίτη τὰ περὶ Παιδείας Μέρος Πρῶτον Ἀθήνα 1968, σ. 30.

13. Ἄρθρ. πζ' τοῦ Συντάγματος Α. Ζ. Μάμουκα *Τὸ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος Πειραιᾶς - Ἀθήνα 1839-1852* τόμ. Β', σ. 145.

14. Σύμφωνα μὲ τὴν ἔκθεσιν σ' ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ σχολείων διδάσκονται, ἀνάγνωσις, γραφὴ, ἀριθμητικὴ, ἱστορία, γεωγραφία καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικά, σὲ ὁρισμένα ἢ γαλλικὴ, ἰταλικὴ, καὶ ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ σὲ λίγα Λατινικά, Γεωμετρία, Φυσικὴ, Χημεία, Θεολογία καὶ Μεταφυσικὴ. Τὰ στοιχεῖα ἀναφέρονται μὲ ποσοστιαῖες ἀναλογίες ἐπὶ τοῦ συνόλου.

15. Καποδιστριακὸ Α' φακ. 429 εχχ 1 Ἀρχεῖον Ἰονίου Πολιτείας. Δίφυλλον διαστάσεων 33 × 22,5 cm, εἶναι γραμμένες οἱ τρεῖς πρώτες σελίδες.

16. Φυλλάδιον 18 σελίδων (9 δίφυλλα συρραμμένα) διαστάσεων 33 × 2,5. Στὴν πρώτη σελίδα φέρει τὸν τίτλον Notes pour un rapport à faire à S. Ex le Président sur les îles libres de la Grèce καὶ ἀκολουθεῖ κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰ ὁ κατάλογος τῶν νησιῶν. Οἱ σελ. 13, 14, 15, 16 εἶναι λευκές. Ἀρχεῖο Ἰονίου Πολιτείας Καποδ. Α φακ. 429.

Νάξο καὶ τὴν Ἴο (τὴν τελευταία ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν γνωστὴ ἔκθεσιν δὲν κατάφερε νὰ τὴν ἐπισκεφθεῖ) καὶ εἶχε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἐφοδιαστῆ μὲ συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Θεοτόκη πρὸς τοὺς Δημογέροντας γιὰ τὴν περίπτωση ποὺ θὰ ἀργοῦσε ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κυβερνήτη ποὺ τὴν περίοδο αὐτὴ βρισκόταν στὸν Πόρο.

Μὴ βρίσκοντας ἄλλως πλοῖο παρὰ γιὰ τὶς Σπέτσες, ὁ Dutrône ἀποφασίζει ν' ἀρχίσει τὴν περιοδεία ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐνημερωμένος ἤδη ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν τοῦ νησιοῦ, ὁ γάλλος νομοδιδάσκαλος ζητᾷ νὰ πληροφορηθεῖ ἂν ὑπάρχουν ἐκεῖ σχολεῖα καὶ σὲ καταφατικὴ ἀπάντησιν ζητᾷ νὰ τὰ ἐπισκεφθεῖ. Οἱ Σπέτσες ἀναφέρει εἶχαν 10 σχολεῖα γιὰ ἀγόρια 5-15 χρόνων ὅπου 300 παιδιὰ μαθαίναν νέα καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Dutrône ἀναφέρει σὰν σχολεῖα καὶ τὰ μαθήματα ποὺ παρέδιναν οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι Παρθένιος, Ἡρώνυμος καὶ ὁ ἱερομόναχος Βενέδικτος σὲ 6 καὶ 10 παιδιὰ ἀντίστοιχα τεσσάρων οἰκογενειῶν μόνο, ἀπὸ τὶς ὁποῖες καὶ πληρωνόντουσαν 9.000 πιάστρα τὸ χρόνο. Οἱ ἴδιες αὐτὲς οἰκογένειες τοὺς παρεῖχαν καὶ διαμονή. Παρέδιδαν δηλαδὴ ἰδιωτικὰ μαθήματα. Πολὺ ἀργότερα ὁ Δῆμος τῶν Σπετσῶν συνέστησε δημόσιον («Ἑλληνικόν») μὲ Σχολάρχην τὸν Παρθένιον.

Λειτουργοῦσαν ἐπίσης στὸ νησί τέσσερα ἀλληλοδιδασκτικὰ μὲ 170 παιδιὰ¹⁷ τὰ ὁποῖα ἐπισκέφθηκε ὁ Dutrône καὶ παρακολούθησε τὸ μάθημα. Ἀφοῦ διαβεβαίωσε δασκάλους καὶ μαθητὲς ὅτι ὁ Καποδιστριακὸς εἶναι ἀποφασισμένος νὰ ὑποστηρίξῃ μὲ κάθε τρόπο τὴν παιδείαν ἄφισε ἐλεύθερα τὰ παιδιὰ νὰ φύγουν. Οἱ χαρούμενες ζητωκραυγὲς τους «Ζήτω ὁ Κυβερνήτης» (ἑλληνικὰ στὸ κείμενον) θὰ μείνουν χαραγμένες στὴ μνήμη καὶ θὰ σημαδεύουν αὐτὴ τὴν ἡμέραν γράφει ὁ Dutrône.

Στὴν συνέχεια ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς πλούσιους καπεταναίους ποὺ τὸν παρακάλεσαν νὰ δεχθεῖ τὰ παιδιὰ τους στὸ σχολεῖο του στὴν Αἴγινα¹⁸, πράγμα ποὺ δέχθηκε μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ.

Στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρεται ἡ προσπάθεια τοῦ Dutrône

17. Στὸν ἀναλυτικὸν κατάλογον ἀναφέρονται τρία μόνο ἀλληλοδιδασκτικὰ μὲ 160 παιδιὰ. Πιθανότατα νὰ προσθέτῃ σ' αὐτὰ ἓνα μικρὸν σχολεῖον θηλέων ὅπου ἡ γυναίκα τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ δασκάλου Νικολάου Ψαρουδάκη διδάσκει 6 μικρὰ κορίτσια.

18. Πρόκειται γιὰ τὸ σχολεῖον τὸ ὁποῖον σκόπευε ὁ Dutrône νὰ ἰδρύσῃ στὴν Αἴγινα γιὰ νὰ διδάξῃ τὴ γαλλικὴν γλῶσσαν σὲ παιδιὰ 10-15 χρόνων δωρεᾶν ἐνῶ παράλληλα ἓνας ἑλληνας δάσκαλος θὰ τοὺς παρέδιδε ἑλληνικά. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, φύλ. 15, Φεβρουαρίου 1828.

νά τονίζει συνεχώς τή μεγάλη σημασία τής εκπαίδευσης και τής θρησκείας, τή χρησιμότητα τής μελέτης τών μαθηματικῶν καθὼς και τὴν ιδιαίτερη φροντίδα πού ἀποδίδει στὴν παιδεία ὁ Κυβερνήτης. Πρόσεχε δὲ πάντα νὰ μὴν ἀναφέρει ποτὲ τὸ ὄνομα τής Γαλλίας χωρὶς νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τής Ἀγγλίας και τής Ρωσίας ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν πιθανὲς παρεξηγήσεις.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εκπαιδευτικὰ θέματα παρουσίασε τὴν τεράστια σημασία τής σύστασης μιᾶς ἐθνικῆς τράπεζας ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ Κυβέρνηση, τονίζοντας ὅτι οἱ καταθέτες τής τράπεζας αὐτῆς ὄχι μόνον θὰ συμβάλλουν στὴν σωτηρία τοῦ ἔθνους ἀλλὰ και θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐκτίμηση και εὐγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ. Ἀπέσπασε δὲ τὴν ὑπόσχεση τῶν κ. Ἀνδριανοῦ Ἀναστασίου Σωτήρη, Βασίλη Ὀρλώφ και Γεωργίου Πάϊκου ὅτι τόσο αὐτοὶ ὅσο και οἱ οἰκογένειές τους θὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφή γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ μὲ τὸν Κυβερνήτη. Συστῆνει ἐπίσης στὸν Καποδίστρια τὸν γιὸ τοῦ παλαιοῦ πράκτορα τῶν Γάλλων Βασίλη Ἀναγνώστη, πού ἔχει ζήσει ἐξη χρόνια στὴ Γαλλία σὰν ἄτομο ἄξιο ἐκτίμησης και πολιτικῆς ἐμπιστοσύνης.

Τέλος ἀναφέρεται στὸ θέμα τής εκπαίδευσης τῶν νεαρῶν ἐλληνίδων γιὰ τὸ ὅποιο ὕπως φαίνεται ὁ Καποδίστριας δὲν ἔτρεφε πολλὰς ἐλπίδες. «Δὲν ἀμφιβάλλω, γράφει, ὅτι ἡ ἐξοχότης σας θὰ μείνει ἱκανοποιημένη ὅταν μάθει ὅτι γελάστηκε».

Στὶς Σπέτσες λειτουργοῦν 3 σχολεῖα κοριτσιῶν μὲ 25 μαθήτριες¹⁹. Ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι πρὶν φύγει ἀπὸ τὸ Παρίσι εἶχε τὴ χαρὰ νὰ ἰδρῦσει ἕνα σωματεῖο γιὰ τὴ θρησκευτικὴ και ἐπαγγελματικὴ εκπαίδευση ὀρφανῶν κοριτσιῶν τὸ ὅποιο ἄφισε στὶς φροντίδες τῶν κ. Lafayette και J. B. Jay. Προτείνει δὲ μόλις ἡ εκπαίδευση τῶν νεαρῶν ἀγοριῶν τακτοποιηθεῖ, νὰ διαλέξει ἀμέσως στὶς μαθήτριες τοῦ σωματείου ὀρισμένες πού μετὰ ἀπὸ μία πιδ ἐξειδικευμένη εκπαίδευση θὰ ἔρθουν στὴν Ἑλλάδα νὰ μορφώσουν τίς νεαρές ἐλληνίδες.

Και κλείνει τὴν ἐπιστολὴ του ἀπὸ τίς Σπέτσες λέγοντας ὅτι παρ' ὅλο ὅτι γνωρίζει ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ γράμμα τής ἀποστολῆς του πιστεύει ὅτι παραμένει πάντα μέσα στὸ πνεῦμα της. Ἔτσι ἀναφέρει τὸ γνωμικὸ «τὸ γράμμα σκοτώνει, τὸ πνεῦμα δικαιώνει» και διαβεβαιώνει

19. Στὸν κατάλογο πάντως τῶν σχολείων δὲν μετροῦν τὰ σχολεῖα θηλέων. Σὰν ὑποσημείωση μόνον τὰ ἀναφέρει ὅπου ὑπάρχουν ἢ ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸ τῶν κοριτσιῶν πού φοιτοῦν στὰ (μικτὰ) σχολεῖα ἢ στὰ σχολεῖα τῶν ἀγοριῶν.

τὸν Κυβερνήτη ὅτι θὰ κάνει πάντα τὸ καθῆκον του σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ ρῆση «ὃ ἐστὶ μισεῖς ἐταίρω μὴ ποιήσεις».

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Dutrône σώζεται ὅπως ἤδη ἀναφέραμε ἕνα δεκαοχτασέλιδο φυλλάδιο μὲ τὸν τίτλο «Σημειώσεις γιὰ μία ἀναφορὰ στὴν Α.Ε. τὸν Κυβερνήτη πάνω στὰ σχολεῖα τῶν ἐλευθέρων νήσων». Κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο σὲ κατακόρυφη στήλη μὲ μορφή πίνακα περιεχομένων ἀκολουθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν 17 νησιῶν πού ἤδη προαναφέραμε μὲ τὸν ἀνάλογο ὑπομνηματισμὸ τής σελίδας. Οἱ σημειώσεις κλείνουν μὲ τὸ κεφάλαιο «Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ ὅλα τὰ νησιά». Ἀκολουθεῖ πίνακας τῶν σχολείων πού ὑπάρχουν στὰ νησιά, ἀνὰ νησί μέχρι τὴν 1η Μαΐου 1828²⁰.

Ὁ πίνακας διαιρεῖται κατακόρυφα σὲ πέντε βασικὲς στήλες. Νησιά, Καθηγητές, Μαθητές, Σχολεῖα, Παρατηρήσεις, πού μὲ τὴ σειρά τους διαιροῦνται σὲ ἄλλες πού μᾶς παρέχουν ἐπιμέρους πληροφορίες ιδιαίτερα σημαντικὲς.

Ἔτσι ἡ στήλη Καθηγητές μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὸ ὄνομα, τὴν ἡλικία, τὴν ιδιότητα (ἂν εἶναι δηλαδὴ κληρικὸς ἢ λαϊκὸς) τὴν πατρίδα και τὸ μισθὸ τῶν καθηγητῶν²¹. Ἡ στήλη τῶν μαθητῶν μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ἡλικία τους και τὸν ἀριθμὸ τους, τὸν προγενέστερο και τὸν σημερινό. Ἡ στήλη τῶν σχολείων ἀναφέρεται στὴ χρονολογία ἴδρυσης τους, στὴν εκπαιδευτικὴ μέθοδο πού ἀκολουθοῦν (παλαιὰ ἢ ἀλληλοδιδασκτικὴ) στὰ διδασκόμενα μαθήματα και στὰ βιβλία τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦν. Τέλος ἡ στήλη τῶν παρατηρήσεων ὑποδιαιρεῖται σὲ εἰδικὲς πάνω στὸ σχολεῖο, και γενικὲς πάνω στὸ νησί.

Στὴ στήλη τῶν εἰδικῶν παρατηρήσεων ἀναφέρεται συνήθως ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητριῶν και ὀρισμένες πρόσθετες παρατηρήσεις σχετικὰ

20. Tableau des écoles possédées au 1 mai 1828 par les îles libres de la Grèce.

21. Ὄρισμένες ἀπὸ τίς πληροφορίες αὐτὲς μᾶς εἶναι ἤδη γνωστὲς, ἄλλες πάλι ἀποτελοῦν καινούργια στοιχεῖα πού προσφέρονται γιὰ περαιτέρω ἔρευνα. Βλέπε Ἑλένης Μπελιᾶ Ἡ εκπαίδευση εἰς τὴν Λακωνίαν και τὴν Μεσσηνίαν κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον (1828-1831) Ἀθήνα 1970 σσ. 109-137, Ἑλένης Μπελιᾶ, Ἡ Παιδεία τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασιν και τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον Μνημοσύνη Α' 1967 σσ. 264-289. Τρ. Εὐαγγελίδου Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας τόμ. 1-2 Ἀθήνα 1936. Ν. Κεφαλληνιάδης Ἡ Παιδεία εἰς Νάξον Μνημοσύνη Ε'. 1974-75, σσ. 73-114, Ν. Κεφαλληνιάδης Ἡ Παιδεία εἰς Ἀρμαλία Νάξου, ἀνάτυπο ἐφ. Ναξιακὸ Μέλλον, Ἀθήνα 1966. Σιμ. Συμεωνίδης Τὰ γράμματα στὸ νησί τής Σίφνου ἀνάτ. ἐφ. Κυκλαδικὸ φῶς Πειραιᾶς 1962. Β. Σφυρόρα, Ὁ Καποδίστριας και ἡ Νάξος Ν. Η 1955 και ἄλλα.

μέ τον τρόπο πληρωμής των καθηγητών (π.χ. αν πληρώνονται ή όχι από την κοινότητα), όρισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις σπουδές τους (π.χ. για τον Χαράλαμπο Παμπούκη λαϊκό 25 ετών από την Πελοπόννησο, σημειώνει δόκτωρ των Μαθηματικών του Πανεπιστημίου της Πίζας, πληρώνεται από την Κοινότητα Αιγίνης), πληροφορίες σχετικά με τη μέθοδο που ακολουθούν (π.χ. για τον Κύριλλο Αβραμίδη, μοναχό 32 ετών από τη Σμύρνη παρατηρεί, σύστημα εκπαιδευτικό προσωπικό που προσπαθεί να κάνει κατανοητό στους μαθητές του μέσω ενός φιλοσοφικού δέντρου), και πληροφορίες σχετικές με το κτίριο του σχολείου (π.χ. στην Πάρο γράφει, τα δύο σχολεία λειτουργούν σ' ένα κτίριο που αντικρύζει την εκκλησία, έννοσε την Κατωπυλιανή, και ανήκει στην κοινότητα, συντηρούνται δε και τα δύο από την κοινότητα).

Ίδιαίτερο τέλος ενδιαφέρον παρουσιάζει ή τελευταία στήλη που φέρει τον τίτλο Γενικές Παρατηρήσεις. Πολύ περισσότερο που τα στοιχεία που αναφέρονται σ' αυτήν δεν συμπεριλαμβάνονται καθόλου στην έκθεση Dutrone. Η στήλη αυτή περιέχει πληροφορίες σχετικές με το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων κάθε νησιού. Αναφέρεται για κάθε νησί το ποσοστό των κατοίκων που γνωρίζει ανάγνωση, γραφή και αριθμητική. Επίσης το αν γνωρίζουν ή όχι ξένες γλώσσες και ποιές.

Εξαιρέση αποτελεί ή Αίγινα, για την οποία ο Dutrone σημειώνει αή Αίγινα, που παρουσιάζει το χαρακτήρα μιας πρωτεύουσας όταν ο Κυβερνήτης είναι εκεί και που δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα χωριό όταν αυτός απουσιάζει... Η Αίγινα που ο πληθυσμός της είναι μεταβαλλόμενος και κυμαίνεται από κάθε περιοχή της χώρας, δεν επιτρέπει ακόμα καμμιά ασφαλή εκτίμηση όπως έγινε στα άλλα νησιά».

Όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις του Dutrone το ποσοστό των κατοίκων των νησιών που γνωρίζουν ανάγνωση κυμαίνεται μεταξύ των 3/4 και του 1/30 του συνόλου του πληθυσμού. Εξαιρέση αποτελεί ή Σαντορίνη όπου σχεδόν όλοι οι κάτοικοι ξέρουν να διαβάζουν ενώ στο χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο βρίσκονται ή Μήλος και ή Κέα.

Τα ποσοστά των νησιωτών που γνωρίζουν γραφή και αριθμητική είναι ακόμα μικρότερα και κυμαίνονται για την γραφή από το 1/2 έως το 1/300 του συνόλου του πληθυσμού. Στα ίδια επίπεδα περίπου βρίσκεται και το ποσοστό του πληθυσμού που γνωρίζει αριθμητική με την Ύδρα στην πρώτη θέση.

Σχεδόν σε όλα τα νησιά υπάρχει ένα μικρό ποσοστό κατοίκων που γνωρίζει ξένες γλώσσες με πρώτη την Ιταλική (σε 10 νησιά). Ακολουθούν ή γαλλική (7 νησιά) ή ρωσική (3 νησιά) και ή αγγλική (2 νησιά).

Υπάρχει τέλος στα περισσότερα νησιά ένας ελάχιστος αριθμός ατόμων που γνωρίζουν²² αρχαία ελληνικά και ελληνική λογοτεχνία. Δεν διευκρινίζεται αν τα ποσοστά αυτά αφορούν το σύνολο του πληθυσμού ή μόνο τον άντρικό πληθυσμό. Όρισμένες παρατηρήσεις που κάνει σε μερικά νησιά όπως π.χ. στην Ύδρα, όπου σημειώνεται ότι οι πιά πολλές γυναίκες δεν γνωρίζουν γράμματα ή στην Σκόπελο όπου αναφέρεται ότι το 1/8 των ανδρών γνωρίζει γραφή, ανάγνωση και αριθμητική μάς κάνει να πιστεύουμε ότι τα υπόλοιπα ποσοστά αφορούν τον συνολικό πληθυσμό των νησιών.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι στην πρώτη θέση από άποψη μορφωτικού επιπέδου βρίσκεται ή Σίφνος με δεύτερη τη Σίκινο και ακολουθούν ή Νάξος και ή Σαντορίνη. Αντίθετα στο χαμηλότερο επίπεδο βρίσκονται ή Σκιάθος και ή Σκύρος και σε λίγο καλύτερο ή Μήλος, ή Ζέα και ή Σέριφος²³. Το ότι ή Σίφνος, ή Νάξος και ή Σαντορίνη βρίσκονται στις πρώτες θέσεις της κατάταξης αυτής είναι κάτι που μπορούσε κανείς να το περιμένει αφού και τα τρία νησιά είχαν σχολεία από τον 18ο αιώνα (ή Νάξος και ή Σίφνος από τον 17ο)²⁴. Αναμενόμενο είναι και το αποτέλεσμα για τη Σέριφο, Μήλο, Σκιάθο και Σκύρο, όπου τα μέχρι τώρα στοιχεία που έχουμε αναφέρουν ίδρυση σχολείων στις αρχές του 19ου αιώνα. Περίεργο όμως είναι το ότι ή Κέα ένα νησί με πλούσια εκπαιδευτική παράδοση βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις του καταλόγου, ενώ παράλληλα αναφέρεται ότι υπάρχει στο νησί ένας σημαντικός αριθμός ατόμων που γνωρίζει ελληνική λογοτεχνία. Εκπληξη αποτελεί επίσης ή τοποθέτηση της Σικίνου στη δεύτερη θέση μετά τη Σίφνο, εφ' όσον απ' όσο τουλάχιστον γνωρίζω δεν υπήρχε σχολείο στο νησί πριν από την Καποδιστριακή εποχή.

Εκτός όμως από τα λίγο πολύ άγνωστα αυτά στοιχεία τα σχετικά με το γενικό μορφωτικό επίπεδο των 17 νησιών στα οποία αναφέρεται ο πίνακας και οι επί μέρους πληροφορίες που μάς δίνει το φυλλάδιο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικές.

22. Δεν διευκρινίζεται τί ακριβώς έννοσε με τον όρο «ελληνική λογοτεχνία». Πιθανότατα τους σύγχρονους Έλληνες λογίους. Ο μεγαλύτερος αριθμός ατόμων που γνωρίζουν ελληνική λογοτεχνία αναφέρεται στα Θερμιά (50 άτομα) και στην Ζέα (40 άτομα) όπου όμως το μορφωτικό επίπεδο είναι γενικά πολύ χαμηλό.

23. Υπενθυμίζουμε ότι μιλάμε πάντοτε για τα νησιά που επισκέφθηκε ο Dutrone. Δεν υπάρχουν στοιχεία για την Σύρο, Άνδρο Τήνο, Μύκονο κτλ.

24. Ν. Κεφαλληνιάδη Η Παιδεία εις Νάξον... ενθ' ανωτ. Σ. Συμεωνίδη Τα γράμματα... ενθ' ανωτ.

Πληροφορούμεθα λοιπόν ότι κατά την περίοδο αυτή λειτουργούσαν στην Αίγινα 5 σχολεία, στην Ύδρα 7, στην Κίμωλο 2, στη Μήλο 3, στη Νάξο 1, στην Πάρο 3, στον Πόρο 11, στη Σαντορίνη 23, στη Σκόπελο 3, στη Σέριφο 3, στη Σίφνο 6, στη Σίκινο 1, στη Σκιάθο 2, στη Σκύρο 4, στις Σπέτσες 10, στα Θερμιά 5 και στη Ζέα 3. Από τους δασκάλους 43 ήταν λαϊκοί και 49 κληρικοί (6 ιερομόναχοι, 8 διάκοι, 25 ιερείς, 8 μοναχοί, 1 πρωτόπαπας και 1 καθολικός ιερέας).

Αναφορικά με την ηλικία τους το 3,2% είναι 15-19 χρόνων, το 28,3% 20-29 χρόνων, το 27,2% 30-39 χρόνων, το 20,6% 40-49, το 15,2 50-59 χρόνων και ένα 5,5% 60-67 χρόνων. Οι μικρότεροι ήταν ο Δημήτριος Αθανασίου από το Λιγυριό 15 χρόνων δάσκαλος στον Πόρο και ο Nicolo Barofflo 16 χρόνων από τη Σίφνο, που παραμένει δάσκαλος στο νησί του. Ο μεγαλύτερος, ο μοναχός Αζαρίας 67 χρόνων από τη Χαλκίδα, δάσκαλος στη Σκιάθο.

Σχετικά με την καταγωγή τους το 45,6% προερχόντουσαν από το νησιωτικό χώρο, 13,2% από την Κρήτη, 13,2% από την Πελοπόννησο, 7,2% από την Αττική, 6,0 από τη Μικρά Ασία, 4,8 από τη Θεσσαλονίκη, 2,4 από το Άγιον Όρος και τα Επτάνησα και από 1 από τη Ρούμελη, Εύβοια, Κρήτη, Πήλιο και Γαλλία. Στο σύνολο των 92 σχολείων 21 είναι αλληλοδιδασκικά, και από αυτά τα τελευταία 16 ακολουθούν τους πίνακες του Κλεόβουλου²⁵. Από τα υπόλοιπα 5 είναι ελληνικά και 66 της «παλαιάς μεθόδου».

Στο σύνολο των 2.333 μαθητών μόνο ένα 6%, δηλαδή 140 παιδιά είναι κορίτσια και από αυτά 11 φοιτούν σε ελληνικά σχολεία. Οι ηλικίες των μαθητών κυμαίνονται από 4-30 χρόνων. Η πλειοψηφία όμως βρίσκεται μεταξύ 5-17 χρόνων. Στα ελληνικά οι ηλικίες κυμαίνονται από 10-22 χρόνων.

Σχεδόν σ' όλα τα σχολεία διδάσκεται ζωγραφική και ανάγνωση (σ' όκτώ σχολεία διδάσκεται μόνο ανάγνωση), ενώ σ' ένα 50% διδάσκεται και αριθμητική. Τα αρχαία ελληνικά διδάσκονται στα 30% περίπου των σχολείων ενώ τα μαθήματα της γραμματικής(2), φυσικής (2), γεωγραφίας (4), μεταφυσικής (2), Λογικής (1) Λατινικών (1), Θεολογίας (2), Γεωμετρίας (1) και Φιλοσοφίας (1), σ' ένα μικρό αριθμό. Όσον αφορά τις ξένες γλώσσες, σε 6 σχολεία διδάσκονται ή ιταλική, σε 1 ή αγγλική και

25. Γ. Κλεόβουλου Πίνακες Παιδαγωγικοί κατά την αλληλοδιδασκικήν Μέθοδο εκδοθέντες διά δαπάνης του εύγενεστάτου άρχοντα Άγα Κυρίου Ν. Ροσσέτου, Ροσνοβάνου εκ Μολδαβίας, Παρίσι 1819.

ή γαλλική και στην Πάρο λειτουργεί ένα γαλλόφωνο σχολείο με δάσκαλο τον Nicolas Vatibelle. Ο αναλυτικός αυτός κατάλογος των μαθημάτων δεν συμφωνεί με τα συνοπτικά αποτελέσματα που δίνει ο Dutrône στην έκθεσή του, όπου τα ποσοστά είναι πολύ μεγαλύτερα κυρίως σε ότι αφορά τα βοηθητικά μαθήματα της Γεωγραφίας, της Ιστορίας και των ξένων γλωσσών.

Σχετικά με τα διδακτικά βιβλία που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι στο μάθημά τους, όπως ήδη αναφέραμε τα περισσότερα από τα αλληλοδιδασκικά χρησιμοποιούν τους πίνακες του Κλεόβουλου. Σε όρισμένα χρησιμοποιούν επίσης βιβλία γραμματικής και ιστορίας (δεν αναφέρονται συγκεκριμένα βιβλία) και το ψαλτήρι. Το ψαλτήρι είναι το βασικό βιβλίο (30%) και στα υπόλοιπα αλληλοδιδασκικά όπως και στα σχολεία παλαιού τύπου. Ακολουθούν οι Πράξεις των Αποστόλων (16%) και σ' ένα μικρότερο ποσοστό οι αρχαίοι συγγραφείς (Λυσίας, Πλάτων, Δημοσθένης, Ξενοφώντας, Όμηρος και Επίκτητος). Αναφέρονται επίσης σαν διδακτικά βιβλία ή γραμματική του Γαζή και του Γρηγορίου, κείμενα του Κοραή²⁶, ή Γεωγραφία του Θεοτόκη²⁷, ή έγκυκλοπαίδεια του Κομμητᾶ²⁸, κείμενα του Μεγάλου Βασιλείου και του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού.

Σχετικά με τη μισθοδοσία των δασκάλων, αυτή κυμαίνεται κατά κανόνα από 2 μέχρι 20 πιάστρα τόν μήνα.

Εξαιρεση αποτελούν μόνο έξη: ο Χαράλαμπος Παμπούκης στην Ύδρα που όπως ήδη αναφέραμε είναι πτυχιούχος της Μαθηματικής του Πανεπιστημίου της Πάδουας με μισθό 3.000 πιάστρα το χρόνο (250P/μήνα). Ο Δημήτριος, ιερέας από την Κέα, δάσκαλος στην πατρίδα του με 182 πιάστρα/μήνα, ο Ίωσήφ Διστομήτης, ιεροδιάκονος από τη Λειβαδιά, απόφοιτος της Σχολής στις Κυδωνίες, δάσκαλος στην Πάρο με μισθό

26. Α. Κοραή Άτακτα ήγον Παντοδαπών εις την άρχαίαν και νέαν ελληνικήν γλώσσαν αυτοσχεδίων σημειώσεων και τινών ήλλων ύπομνημάτων, αυτοσχεδίου συναγωγή. Τόμοι 1-15 Παρίσι 1828-1835.

27. Ν. Θεοτόκη Στοιχεία Γεωγραφίας, έρανισθέντα, πλείστοις δέ σημειώμασι και σχήμασι πλουτισθέντα ύπό Άνθίμου Γαζή. Νυν πρώτον τύποις έκδοθέντα φιλοτίμω δαπάνη των άυταδέλφων κυρίων Ζωσιμάδων, ίνα διανέμονται δωρεάν εις χρήσιν ελληνικών φροντιστηρίων έπιστασία Ίωανᾶ του εκ Μονής Κλήμεντος της εν Όλύμπω, Βιέννη 1804.

28. Στεφ. Κομμητᾶ Παιδαγωγικά Μαθήματα Άλφαβητάριον, Έκλογάριον, Ίερά Ιστορία, Όνομαστικόν, Χρηστομάθεια, Άριθμητική, Ίερά Κατήχησις, Έκκλησιαστική Ιστορία, Μυθολογία, Γενική Ιστορία, Γεωγραφία, Νέα, Γεωγραφία Παλαιά, Γραμματική, Έλληνικά, Βουδαπέστη 1827-28.

1900 πιάστρα/χρόνο (158 πιάστρα/μήνα), οι Βασ. Θαλής λαϊκός από τις Κυδωνίες και ο Συνέσιος μοναχός από τη Σμύρνη, δάσκαλος αντίστοιχα στη Νάξο και Αίγινα με μισθό 1800 πιάστρα/χρόνο (150 πιάστρα/μήνα) και ο Γεώργιος Σκορδίλης λαϊκός από την Πάρο δάσκαλος του αλληλοδιδασκτικού στην πατρίδα του με μισθό 1000 πιάστρα/χρόνο (83 πιάστρα/μήνα).

Από αυτούς οι Παμπούκης, Δημήτριος και Διστομήτης είναι δάσκαλοι ελληνικών σχολείων ενώ οι Θαλής, Συνέσιος και Σκορδίλης αλληλοδιδασκτικοί. Τρεις δάσκαλοι ο Νικόλαος Παμπούκης²⁹ μοναχός στον Πόρο, ο Μιχαήλ Γεώργιος Σιγάλας λαϊκός στη Σαντορίνη και ο Τιμόθεος ιερέας από τη Θεσσαλονίκη στη Σκύρο διδάσκουν δωρεάν. Τέλος πρέπει να αναφέρουμε ότι στο αλληλοδιδασκτικό του Πόρου διδάσκει ο ίδιος ο Γεώργιος Κλεόβουλος³⁰. Στον πίνακα μισθοδοσίας δεν αναφέρεται μισθός.

Ιδιαίτερες παρατηρήσεις έχει σημειώσει ο Dutrône στις τελευταίες σελίδες του φυλλαδίου (16-17) του για τη Σίφνο και τη Νάξο. Αναφέρεται η ύπαρξη του σχολείου του Παναγιού Τάφου στη Σίφνο όπου μάλιστα υπάρχει και μία μικρή βιβλιοθήκη, καθώς και μια δωρεά 7.500 πιάστρων του Βαρβάκη.

Οι πληροφορίες για τα σχολεία της Νάξου είναι εκτενέστερες και άφοροῦν, εκτός από το σχολείο του ηγούμενου Γεωργίου Δωροθέου στη χώρα, όπου διδάσκεται και η Γαλλική γλώσσα, και την προσπάθεια του ίδιου μοναχού για την ίδρυση αλληλοδιδασκτικού σχολείου στη Δρομαλία και τα καθολικά σχολεία του Νησιού. Διατυπώνει δε την άποψη ότι η εταιρεία του Ίησοῦ (Ίησουίτες) και οι Λαζαριστές δεν είναι παρά ένα τάγμα μοναχών με δύο όνομασίες. Αναφέρεται επίσης στο σχολείο θηλέων της γυναικείας καθολικής μονής του νησιού. Παρόμοια στοιχεία δίνονται στις σελίδες 5 και 7 για τη Σαντορίνη όπου επίσης λειτουργεί

29. Νικόλαος ή Νικηφόρος Βαμβούκης ή Παμπούκης (1784-1840) είναι ο μεγαλύτερος αδελφός του Χαράλαμπου Παμπούκη. Σπούδασε στη σχολή των Κυδωνιών και αργότερα ασχολήθηκε με την αλληλοδιδασκτική. Από τις πιο ενδιαφέρουσες φυσιογνωμίες λογίων αγωνιστών Χαρ. Παμπούκη Νικ. Παμπούκη βίος, Αθήνα 1869. Αργότερα δίδαξε στο Κεντρικό Σχολείο της Αίγινας.

30. Γεώργιος Κλεόβουλος από τη Φιλιπούπολη, σπούδασε στη Γαλλία και τη Γερμανία. Είναι ο πρώτος που εισήγαγε την αλληλοδιδασκτική μέθοδο στα Έλληνικά σχολεία στο Ίάσιο (1919) και την Όδησό. Συνέταξε επίσης και εξέδωσε τους πρώτους πίνακες αλληλοδιδασκτικής στα ελληνικά. Έγραψε και οδηγό της μεθόδου, που όμως δεν τυπώθηκε ποτέ και κυκλοφόρησε χειρόγραφος. Πέθανε το 1828. Μαρίαζ Αμαριώτου Γ. Κλεόβουλος ο Φιλιππουπόλιτης.

γεί σχολείο θηλέων στη γυναικεία μονή. Τα δύο αυτά σχολεία δεν τα συνυπολογίζει στο γενικό πίνακα.

Σημειώνει τέλος ότι τόσο τα μοναστήρια όσο και τα σχολεία των Λαζαριστών στη Νάξο και τη Σαντορίνη λέγεται ότι βρίσκονται υπό την προστασία του βασιλιά της Γαλλίας και της γαλλικής κυβέρνησης, παρ' όλο ότι ο ηγούμενος και διευθυντής της Γαλλικής Σχολής της Σαντορίνης Régues τον δέχτηκε σαν απεσταλμένο επιθεωρητή του Κυβερνήτη των σχολείων των νησιών του Αιγαίου. Σε σχετική δε έρρωτηση του Dutrône απάντησε ότι παρ' όλο που είχε πολλές αιτήσεις δεν δέχεται στο σχολείο του νεαρούς Έλληνες, εκτός από όρισμένους που πρόκειται να ακολουθούν τον μοναχικό βίο στο τάγμα των Λαζαριστών³¹.

ΜΑΡΩ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ - ΑΔΑΜΗ

31. Έδώ θα πρέπει να αναφέρουμε, ότι η Καθολική Κοινότητα της Σαντορίνης αντέδρασε έντονα όταν στα τέλη του 1829 έγινε προσπάθεια να συσταθούν νέα σχολεία στη Σαντορίνη και ζήτησαν να ονομαστεί το Καθολικό Σχολείο των Λαζαριστών «Κοινή Σχολή» και να δέχεται χωρίς καμμία εξαίρεση οποιοδήποτε μαθητή. Είπαν δε «αυτί δεν θέλουν να μάνουν τ τέκνα τών νέ την απαίδευσίαν της Όρθοδόξου νεολαίας και ούτε θέλουν να μολυνθούν με την θρησκευτικήν διδασκαλίαν της όρθοδόξου πίστεως, παρεισχυθείσαν εις τὰ νεοφανή ελληνικά αλληλοδιδασκτικά σχολεία». Η αντίδραση βέβαια αυτή δεν έγινε δεκτή από τον όρθόδοξο ελληνικό πληθυσμό του νησιού, που με επίσημο έγγραφο του Έκτακτου Έπιτρόπου των Νοτίων Κυκλάδων αποφάσισε τη σύσταση τριών αλληλοδιδασκτικών σχολείων στο νησί και ενός ελληνικού. Απ. Δασκαλάκη Κείμενα Πηγαί... ένθ' άνωτ. Τόμος Α' σσ. 477 και 549.